

Zbigniew Brzezinski: Amerika se musí změnit, jinak světu hrozí chaos

OD NAŠEHO ZPRAVODAJE

Washington, USA

Rozvrh Zbigniewa Brzezinského je stále rozfázován na minuty. Hned na začátku rozhovoru v jeho kanceláři ve washingtonském think tanku Centrum pro strategická a mezinárodní studia vás upozorní, že naplánovaná doba pro interview bude striktně dodržena. Ve své poslední knize s názvem "Strategická vize: Amerika a krize globální moci" (vydané letos v únoru) Brzezinski upozorňuje, že Spojené státy musejí vyřešit vážné domácí potíže, pokud si chtějí udržet svoji výjimečnou světovou roli i ve 21. století. V opačném případě podle Brzezinského svět vstoupí do éry nejistoty, neboť vůdčí úlohu USA by nebyla žádná jiná země schopna odpovědně převzít. Dílčím problémem, který teď ovšem Brzezinského znervózňuje už několik posledních měsíců takřka v přímém přenosu, je republikánská prezidentská kampaň. V interview s Fareedem Zakariou na CNN Brzezinski prohlásil: "Jako Američan jsem doslova zahanben vystupováním republikánských kandidátů." A kritikou na jejich adresu nešetřil ani v rozhovoru pro Hospodářské noviny. Který se nakonec přeci jen přetáhl o několik minut přes plán. Řeč totiž přišla na Václava Havla, jehož s Brzezinskim pojilo osobní přátelství. Také z tohoto důvodu k rozhovoru na této dvoustraně přetiskujeme i řeč, kterou Zbigniew Brzezinski přednesl letos v únoru na washingtonské zádušní mši za zesnulého českého prezidenta.

HN: Pro republikánské primárky máte jen mimořádně kritická slova. Je ale letošní republikánský souboj o tolik tvrdší, špinavější než ty předchozí? Vždyť například v zápase o republikánskou kandidaturu v roce 2000 mezi Georgem Bushem a Johnem McCainem padaly rány pod pás.

Ne, špinavější není a to jsem také neřekl, protože každá prezidentská kampaň je ze své podstaty konfliktní. Tahle kampaň je ale mimořádně hloupá. Letošní republikánští kandidáti na prezidenta snižují úroveň veřejné debaty o tématech, která jsou jinak velmi vážná. Máme zde řadu hlubokých vnitřních problémů, stejně jako jsou zde vážné otázky, které se týkají změn ve světě. Ale oni o ničem z toho skutečně seriózně nediskutují. Z jejich strany je to série sloganů, povrchních generalizací a primitivních zdůvodnění.

HN: Proč to tak je? Romney nebo Gingrich nejsou ani nevzdělaní, ani hloupí. A ve svých lepších chvílích nejsou ani demagogové.

Já bych je nepřeceňoval. Tedy především úroveň, jak jsou informováni, v řadě otázek to s nimi není příliš dobré. A za druhé, kandidáti se snaží oslovit veřejnost, která je sama o sobě velmi rozdělená, v některých případech inklinuje k extrémním názorům a obecně je ignorantská ke světovému dění. A která je zároveň ovlivněna strachem, a tak ji lze snadno demagogicky motivovat. To vše dohromady je smrtící kombinace.

HN: Jedním z terčů kandidátů je také, jak oni říkají, "socialistická Evropa". Myslíte, že jim nedochází, nebo je jim prostě jedno, že slova mohou mít následky? Evropa sice teď není příliš při síle, ovšem stále je to ten nejpřirozenější spojenec USA. Rétorika kandidátů ten vztah poškozují.

Mohu jen zopakovat, co jsme právě řekl. Veřejnost je obecně ignorantská, kandidáti na prezidenta oslovují její předsudky, ne snahu se něco dozvědět. Kterou veřejnost ostatně ani nemá, lidí nejvíce zajímá televize, sitkomy a sport. A především ohledně světového dění její předsudky zcela dominují nad rozhledem. Kandidáti tomu poklonkují, a právě proto bych ani jejich protievropskou rétoriku Nepřeceňoval. Nemyslím, že by právě o Evropě nějak vážně přemýšleli.

HN: A podle vás, jak je na tom Evropa?

Ve velkých problémech, ale myslím, že Evropané tuhle krizi překonají. Už je to vidět v případě Řecka a zdá se, že jako dospělí lidé, ne jako playboyové, se začali chovat i Italové. A možná, že nás Evropa do několika let všechny překvapí. Pozitivně, aspoň doufám.

HN: Ve své nové knize jste vyjmenoval šest základních problémů, které musí Amerika vyřešit, aby si v novém globálním rozložení sil uchovala vůdčí roli. Není ovšem, vzhledem k tomu, co jste právě řekl o rozdělené společnosti, nejvážnější a zcela klíčový ten poslední, polarizovaný, zaseknutý politický systém?

V tom máte absolutně pravdu. Právě nefunkční politický systém blokuje všechny ostatní nutné reformy. A ten zaseknutý systém přímo souvisí s fenoménem ignorance a provincialismu. Který je sám o sobě vážnější, než byl před 20-30 lety, a zároveň jsou některé naše sociální a ekonomické problémy stále vážnější.

HN: Vy v knize doslova píšete, že na jejich vyřešení má "Amerika několik příštích let", než by bylo pozdě a její moc upadla. Jste optimista, že to Amerika zvládne?

Nejsem pesimista, ve smyslu nějakého osudového soumraku Spojených států, ale mám obavy. Konkrétně teď bude záležet na tom, jak dopadnou volby. Věřím, že dobře a že ta bezprostřední hrozba, kdy bychom měli za prezidenta některého z těch primitivních kandidátů, bude odvrácena. V dlouhodobém výhledu pak bude záležet na tom, zda se Amerika, kromě řešení zmíněných domácích potíží, v zahraničí úspěšně vypořádá s novými výzvami ve světě bez toho, že by byla stále vězněm starých problémů.

HN: Co tím myslíte?

Například současné americké uvěznění v krizi na Blízkém východě oproti potřebě politiky, která by do euroatlantické komunity vtáhla Turecko a případně také Rusko, pokud by se skutečně demokratizovalo. Takto široký euroatlantický prostor by pak mohl účinně fungovat vůči sílící Asii i vůči ostatním globálním výzvám.

HN: Ale, řečeno hodně opatrně, není tohle velmi dlouhodobý výhled?

Dlouhodobý? Jak se to vezme. Já to považuji, a rozvádím to ve své knize, za realistickou cestu, kterou bychom se měli vydat ve 21. století. A může to být otázka příštích deseti let, vzpomeňte si, jak rychle se svět může změnit. V roce 1980 jsme se ještě báli, že Sovětský svaz bude posilovat a může zastínit Ameriku, v roce 1990 byl se Sovětským svazem konec.

HN: A když se vámi nastíněný scénář širokého euroatlantického prostoru nenaplní?

Když se nám to nepodaří, tak zde budeme mít novou Asii na vzestupu, rozdělenou, fragmentovanou a úzce vymezenou Evropu, mezi nimi slabé Rusko jako nárazníkový stát a za oceánem Ameriku, která se k této Evropě otočí zády, částečně i kvůli svým vlastním potížím a ignoranci.

HN: Na podporu možnosti, že Amerika by své problémy měla zvládnout, v knize upozorňujete, že Spojené státy v minulosti už několikrát projevily, například za druhé světové války, soustředěnou schopnost a sílu krize řešit. Není teď ale situace složitější o to, že současné problémy, třeba rostoucí státní dluh, jsou sice vážné, ale zároveň plíživé, zdánlivě ne tak akutní?

S tím v zásadě souhlasím, a vážnější je to navíc ještě o to, že jiné země jsou na vzestupu. Ale já se opravdu nenechám natlačit do nějakého fatalistického pesimismu. Ano, je zde nebezpečí amerického selhání a už jsem vlastně popsal, co by v takovém případě nastalo. Nebyl by to čínský svět, protože Čína by neměla na to, aby v této vedoucí úloze zodpovědně nahradila Ameriku. Byl by to nebezpečnější, chaotický svět.

Ale stále věřím, že je zde šance, ne, více než šance - pravděpodobnost, že Amerika své potíže překoná. Krizí našeho průmyslového sektoru jsme se už začali vážně zabývat a pustíme se i do dalších potíží. A

zatím zde také není nikdo, kdo by byl připraven a schopen vyrovnat se našemu vůdčímu postavení. Ne už supervelmocenskému, ne diktujícímu, ale prostě výjimečnému.

HN: Státní zadlužení jsem ovšem nezmínil náhodou. Všichni vědí, že za 15 až 20 let to může být problém, který reálně omezí sílu USA. A přesto to strukturně nikdo neřeší. Ani prezident Obama.

To je pravda a je to jeden z důvodů naší krize, ale opět - nebudu už teď předjímat, že si s tím nedokážeme poradit. A koneckonců nezapomeňte, že my se s dluhem vždy můžeme "vypořádat". Můžeme dále tisknout peníze nebo dluh prostě odepsat. A kdo by pak na tom byl více bit?

HN: Okolní svět?

Přesně tak, takže pokud by chtěl někdo mít škodolibou radost z potíží Ameriky, měl by myslet na to, aby z nich pak hlava nejvíce nebolela jeho samotného. Myslím, že pokud si teď Amerika své problémy už připustila, včetně všech rizik, tak je také bude řešit. A zároveň věřte, že pokud bychom byli tlačeni do kouta, tak uděláme vše, abychom se z toho dostali ven.

HN: Tady nejde o škodolibost, ale o účastnou starost. Vezměte si zcela aktuální situaci. Americká ekonomika vykázala první křehké náznaky oživení a hned je jakoby po starostech. Prodej aut je rekordní, lidé utrácí i jinde, domácnosti se začnou znovu zadlužovat a na nějaký státní dluh už nebude mít vůbec nikdo myšlenky. Prostě: není nebezpečí právě v tom, že jste si vážnost problémů ještě plně neuvědomili?

To je samozřejmě možné riziko, a právě proto potřebujeme inteligentního prezidenta, který by v tomto smyslu vychovával veřejnost. Doufám, že Obama, pokud vyhraje volby, se ve svém druhém termínu právě na tohle, včetně americké ignorance ohledně zbytku světa, jasně zaměří. Byl bych rád, kdyby pro Američany udělal to, co pro svět učinil svými projevy v Káhiře, Istanbulu, v Praze či v Berlíně. Měl by k americké veřejnosti systematicky mluvit o našich problémech. Teď to ještě nejde, bylo by to bráno jen jako předvolební kampaň, ale pokud bude znovu zvolen, měl by s tím začít.

HN: Právě v souvislosti s Obamou se ještě jednou vrátím k vaší knize. Píšete, že úspěšné americké odpovědi na velké výzvy vždy předpokládaly mimořádně silné lídry, jakým byl třeba F. D. Roosevelt za druhé světové války. Má Barack Obama tyhle kvality?

Chcete, abych teď řekl kategorické a dramatické ano? V Obamovi vidím velmi inteligentního člověka, který chápe podstatu toho, čím se 21. století bude odlišovat od předešlého. Tedy posunem k Asii, měnící se rolí Ameriky a realitou globálního politického procitání. To vše dohromady ve světě vytváří mnohem komplikovanější situaci, čemuž Obama, myslím, rozumí. Ovšem jestli má vnitřní sílu a pevnost, aby udělal nutná těžká rozhodnutí? To se ukáže během několika měsíců. Pokud bude potvrzen v úřadě a nebude se už muset starat o své předvolební šance.

HN: A jak zatím hodnotíte Obamovu zahraniční politiku? Nebo jinak, jakou udělal největší chybu?

Řekl jsem to už vícekrát a veřejně, nejdříve nastolil ambiciózní časový plán na urovnání blízkovýchodního problému, když pak ale narazil na odpor izraelského premiéra Netanjahua, tak couvl a přijal pozici, jako by problém už ani neexistoval. To byla velká chyba a jen doufám, že ji nebude opakovat v případě Íránu. Myslím, že je odhodlán vyhnout se válce. Ale zároveň musíme vzít jako fakt, že na jedné straně zde máme asertivní, pravicovou izraelskou vládu a na druhé straně fanatický iránský režim, který má, zdá se, určité iluze o svém postavení ve světě. Následkem čehož může dojít ke kolizi a může to být mimo Obamovu kontrolu. Ale vyvíjí veškeré úsilí o konstruktivní neválečné řešení.

HN: Kdybyste si měl vsadit na možnost "neválečného" řešení oproti konfliktu - bylo by to teď třeba 50 na 50?

Myslím, že ta šance je lepší než 50 na 50, dejme tomu 60 na 40. Ale řekněme, že by vám teď někdo před zpátečním letem do Prahy řekl, že je tady pravděpodobnost 60 ku 40, že vaše letadlo nespadne. Vzal byste to?

HN: Ne, jel bych lodí.

Přesně, možná bychom všichni měli jet lodí. Což v tomto případě znamená, nenechme se tlačit k rychlé akci, vezměme si čas na rozhodnutí.

HN: Vy jste před několika týdny, na únorové zádušní mši za Václava Havla ve Washingtonu, přednesl řeč, která vystihuje, proč si Amerika bývalého českého prezidenta tak vážila. Vaše řeč naráží i na to, jak Havel na Ameriku vždy spoléhal. Tak moc, že po nástupu Baracka Obamy se připojil k signatářům veřejného dopisu, který nového amerického prezidenta vyzýval, aby nepřehlížel střední Evropu. Byl nebo ještě je k takovému dopisu nějaký důvod? Má se Česko bát nezájmu Ameriky?

Řeknu to takto. Když s někým máte dobrý přátelský vztah, jako měla Evropa, a speciálně střední Evropa, kterou Amerika, a nikdo jiný, na konci studené války osvobodila z ruské dominance - píšete někomu takovému stížnost? A dokonce než ji doručíte, tak to uveřejníte v novinách? Já jsem to už tehdy kritizoval, říkal jsem: Vy se k příteli chováte tak, že zveřejňujete dopis, ve kterém ho kritizujete? Nebylo by lepší a nemělo by to větší účinek, kdyby prominentní signatáři, Havel a Walesa, přijeli a probrali to s prezidentem Obamou nejdříve osobně? To by byl určitě vhodnější přístup.

Ale hlavně - Amerika na Evropu přece vůbec nezapomíná. Evropa ovšem musí pochopit, že už nejsme uprostřed studené války, Středoevropané se opalují na plážích v Maroku, na Costa Brava, jezdí do Karibiku, studují v Americe... Co dalšího by Amerika pro ně měla udělat?

Šedá eminence

Mír z Camp Davidu

V roce 1978 byl Brzezinski jako poradce pro národní bezpečnost prezidenta Cartera u průlomové mírové dohody mezi Izraelem a Egyptem.

Přítel Jana Pavla II

Ovlivněn Chartou 77 podporoval Brzezinski vznik polské Solidarity. Jeho přátelství s Karolem Wojtyłą přimělo Kreml ke spekulacím, že zařídil jeho zvolení papežem.

Příbuzný Edvarda Beneše

Brzezinského manželkou je sochařka Emilie Benešová, praneteř druhého českého prezidenta Edvarda Beneše.

Amerika na Evropu nezapomíná. Evropa už ale musí pochopit, že už nejsme uprostřed studené války. Středoevropané se jezdí opalovat na pláže v Maroku, na Costa Brava, jezdí do Karibiku, studují v Americe... Co dalšího by pro ně Amerika měla udělat?

Evropa je ve velkých problémech. Ale myslím, že Evropané tuhle krizi překonají. Už je to vidět v případě Řecka. A zdá se, že jako dospělí lidé, ne jako playboyové, se začali chovat i Italové.

ZBIGNIEW BRZEZINSKI

Je rodák z Varšavy, kde se v roce 1928 narodil. Od 40. let žije v Americe. Získal doktorát na Harvardu. Jako poradce pro zahraniční politiku působil už v prezidentské kampani J. F. Kennedyho. V letech 1976 až 1981 byl poradcem pro národní bezpečnost prezidenta Jimmyho Cartera. V roce 2008 byl poradcem prezidentské kampaně Baracka Obamy.

FOTO: REUTERS

Šest problémů, které podle Brzezinského ohrožují globální vůdčí roli Ameriky ve 21. Století.

1

➤ **Strmě narůstající státní dluh.**

Bez strukturální reformy sociálního a zdravotního zabezpečení dosáhne do roku 2020 hodnoty 110 % amerického HDP. USA by mohly upadnout do podobných problémů, které v současnosti řeší některé země eurozóny.

2

➤ **Finanční systém,** kterému chybí účinná kontrola. Čtyři největší banky v USA jsou dnes ještě větší, než byly před globální finanční krizí v roce 2008. Stále platí, že jsou „too big to fail“, příliš velké na to, aby padly, což je pozvánkou k dalším problémům.

3

➤ **Dramaticky rostoucí rozdíly v příjmech a majetku.** Jedno procento nejbohatších Američanů vlastní 40% majetku celé americké společnosti. Příjem střední třídy v posledních dvaceti letech stagnoval, počet lidí žijících pod hranicí chudoby se zvyšuje.

4

➤ **Stárnoucí infrastruktura.** Americká společnost stavebních inženýrů zhodnotila v roce 2009 stav americké infrastruktury známkou D, tedy 4, a uvedla, že k nápravě by bylo třeba během pěti let investovat 2,2 bilionu dolarů.

5

➤ **Široce rozšířená ignorance o zbytku světa.** Podle několika šetření není většina Američanů schopna najít na mapě Afghánistán, kde přitom američtí vojáci už od podzimu 2001 válčí. Jen třetina Američanů má cestovní pas.

6

➤ **Rozpolcený politický systém.** Jak demokraté, tak republikáni v Kongresu uplatňují obstrukce, vyhraněným politikům dávala v posledních několika volbách přednost i veřejnost. Politický „střed“, schopný kompromisů, se v Kongresu prakticky vyprázdnil.